

Adatok a csíkszentgyörgy–bánkfalviak csíksomlyói búcsújárásához

1979 tavaszán első éves néprajz szakosok voltunk Budapesten, amikor Barabás Jenő közvetítésével Kecelen néhányan bekapcsolódhattunk a Bárh János vezette monografikus néprajzi kutatásba. A hallgatókat a kutatók mellé osztották be „inasnak”: velük együtt vagy számukra végeztünk kiegészítő adatgyűjtést, esténként pedig részt vettünk a közös megbeszéléseken. Bellon Tibor, Bodor Géza, Égető Melinda, Korkes Zsuzsa, Solymos Ede, Szabó László, Sztrinkó István és sok más szakember, akikre felnéztünk, ettől kezdve már nem pusztá olvasmányélmény, hanem élő valóság lett.¹ 1979 őszén néhányan folytattuk a munkát; ekkor volt alkalmam Bárh Jánosnak segíteni egy tanya felmérésében, Juhász Antal mellett dolgozni iparos műhelyekre és egykori kocsmákra, vendéglátóhelyekre vonatkozó gyűjtésében.² Mondhatom, kiváló iskola volt. 1984 nyarán Bárh Jánossal együtt vehettünk részt az első finn–magyar néprajzi szimpóziumon Turkuban; 1990-ben pedig a diktatúra évtizedei után először megtartott csíksomlyói búcsúban találkoztunk, ahol mindketten lelkesen követtük az eseményeket, amelyek úgy folytak, „ahogy az a nagykönyvben meg van írva”. Legyen ez az írás szerény adalék az Ünnepektől további kutatásaihoz a vallási élet terén azzal, hogy felidézem a csíkszentgyörgy–bánkfalvi keresztalja búcsús menetét Csíksomlyóra 1992 pünkösdi szombatján, egyúttal a köszönet jele azért a „bevezetésért”, amit Bárh János és az általa jól megszervezett kutatás révén éppen harmincöt éve kaphattam a néprajzi gyűjtésbe és a megértésre törekvő kollegiális közös munkába.

Az Úz-völgyi magyarok című könyve utószavában Bárh János leírja, hogyan jutott el 1998 májusában szinte „véletlenül” Csíkszentgyörgyre, ahol kutatásainak új korszaka kezdődött meg.³ Ismerjük egymás után sorjázó kötetait a hegyi tanyák településnéprajzi tanulságairól, az eleven székely tizesről, a vízvezető közösségekről, a *megyéről*, ill. a katolikus székelység egyháztörténetéről és társadalomnéprajzáról vagy a családi levelesládáról, és szinte biztos vagyok benne, hogy a sor még nem ért véget.⁴ Csíkszentgyörgy–Bánkfalva így mostanra a legjobban kutatott székelyföldi falvak sorába került, Csíkszentdomokos, Homoródalmás, Máréfalva, Zabola és Páva mellé.⁵ Jómagam 1992-ben – 1985 és 1990 után – harmadszor indultam el a csíksomlyói pünkösdi búcsúba, akkor már azzal a határozott szándékkal, hogy ennek jelenkori változásait szoros figyelemmel követem, különösen, ami a vallási hagyomány újjáéledésének, újjáalkotásának és a nemzeti identitás szimbolikus kifejezésének alig

1 Szerkesztői utószavában Bárh János részleteket közöl a kötet születéséről és a kutatásról: BÁRTH János (szerk.) 1984. 1203–1213.

2 JUHÁSZ Antal 1984. 670.

3 BÁRTH János 2004. 373.

4 BÁRTH János 2004.; 2007.; 2010.; 2012.; 2013..

5 Részletes felsorolást mellőzve csak utalok Balázs Lajos, Oláh Sándor, Gagy József és Pozsony Ferenc könyveire, tanulmányaira.

szétválasztható kapcsolatát illeti. A tájékozódáshoz tartozott, hogy ne csak a helyszínen, hanem a búcsúba indulók helyi közösségeiben is végezzenek megfigyeléseket. Így került sor arra, hogy pünkösdi szombat hajnalán Csíkszeredából Tánczos Vilmos jól bejáratott Trabantjával elvitt a faluba, és én is „megpillanthattam ’nemes Csíkszentgyörgy megyéjének’ gótikus szentélyű, fehérben fénylő erődtemplomát”, noha a sötétben ebből inkább még csak a gótikus szentélyt érzékelhettem.⁶ Mindarról, amit később Bárh János a faluról és annak *megyés templomáról* a fennmaradt jegyzőkönyvek alapján részletesen megírt, természetesen még mit sem tudhattam.⁷

1992-ben a csíksomlyói pünkösdi búcsú szervezői, a ferences rendház idősebb atyái még megtartották a búcsú hagyományos elemeinek jelentős részét, melyek a régebbi formák alapján az első világháborút követő időkben rögzültek.⁸ A „forgatókönyv” fontos része volt az, hogy a nagymisé a *kegytemplomban* tartották délelőtt 11 órakor, és körülbelül egytől kezdődően ezt követte a korábbiaknak megfelelő útvonalon és sorrendben a körmenet, helyi nevén a *kikerülés*. Ennek befejeztével, a délután folyamán a búcsúba érkezettek jelentős része hazaindult; helyben csak azok maradtak, akik távolabbról érkeztek és helyben vagy a közelben szálltak meg. Ez a hagyományos rend változott meg a következő évtől: 1993 óta a nagymisé már nem a kegytemplomban vagy a templomkertben, hanem a két Somlyó-hegy közötti széles nyeregben tartják meg. Ezzel az egységes körmenetnek is vége lett, mert a mise helyszínére mindenki ott és úgy megy fel, ahogy tud, a körmenet régi útvonalát csak a kordon és a résztvevők kisebb része tartja meg. Ugyanabban az évben közvetített először a frissen létrejött Duna Televízió a búcsúból. Az ő munkájuk azután az évek során hatalmasra tágitotta a búcsú ismertségét és ezáltal vonzáskörét is, egészen a tengerentúlig. 1992-ben már sokan fényképeztek, filmeztek, ám feltűnő televíziós stábok illetve nagyobb magyarországi csoportok még nemigen kísérték a búcsúsokat.

Az 1990-ben történt újjászerveződéskor a Csíksomlyó hagyományos vonzáskörébe tartozó települések, a csíki, háromszéki, udvarhelyi székelység katolikus falvai döntés elé kerültek: hagyományos módon, gyalogosan mennek-e a búcsúba, vagy a kényelmesebb és gyorsabb járműveket választják. Számos falu kereszthalja gyalogos útra vállalkozott, mert még erős volt a ragaszkodás a hagyományos, évtizedekig tiltott formához, főként az idősebb nemzedékekben. Ahhoz, hogy ott lehessenek a délelőtti búcsús nagymisé és az azt követő kikerülésen, időben kellett indulni. Így választhatók ketté a falvak: a legközelebbieket, a legfeljebb kb. 15 kilométeres távolságban lévők szombaton kora reggel indultak, és ugyanazon a napon késő délután haza is mentek, tehát nem szálltak meg a búcsúban; a távolabbiak viszont útközben meg kellett, hogy szálljanak egyszer vagy többször is. A zetelakiak (Udvarhelyszék) gyalogos csoportja pl. már pénteken este megérkezett Somlyóra, megszálltak Csíktaplocán, hasonlóképp a gyergyószárhegyiek is. Csíkdánfalva (20 km), és a vele összeérő Csíkkarcfalva, Jenőfalva, Csíkszenttamás (22–25 km) és a még távolabbi Csíkszentdomokos (28–30 km) szintén megszálltak, és csak vasárnap, a reggeli mise után indultak haza, hogy kora estére érkezzenek meg. Gyimesbükkbe hazafelé vasárnap reggeltől hétfőn késő

6 BÁRTH János 2004. 373.

7 BÁRTH János 2012. 261–298.; Vö.: LÉSTYÁN Ferenc 1996. 195. skk.

8 MOHAY Tamás 2009. 134–176., 225–250.; TÁNCZOS Vilmos 1991.; VASS Erika 2009. 92–137.

délutánig tartott a gyalogút. Csíkszentgyörgy és Bánkfalva a közelebbi körbe tartozik, kb. tizenöt kilométerre Somlyótól, így hát a menet gyalog, keresztel, zászlóval indult a búcsúba „úgy, ahogy az a nagykönyvben meg van írva”. Tegyük hozzá mindehhez, hogy a gyalogosokon kívül is sokan érkeztek ugyanazokból a falvakból kocsival, vonattal, busszal, és a megfelelő helyen csatlakoztak a lobogók alatt vonuló keresztaljakhoz.

Csíkszentgyörgy–Bánkfalva búcsújai pünkösdi szombatján, június 6-án reggel ötkor, derengő világosságban gyülekeztek a *megyés templom* cintermében. Ide hozták a lobogókat; a háromágú nagyot a bejáratától kissé odébb támasztották le, a többi a templom falához állították arra az időre, míg a templomban az áldást megkapták az induláshoz. A templomba csak a keresztet és az egyik kisebb lobogót vitték be, azt, amelyen a két falu neve fel van hímezve. A templomban az emberek megtöltötték a padokat és oldalt is álltak, főként az oldalhajóban.⁹ Énekek és imák után ketten az idősebb férfiak közül az oltár előtt álltak fel a lobogóval és a kereszttel, a pap szentelt vízzel meghintette ezeket, és áldást mondott: *Urunk Jézus, kinek egyháza ez a fegyelmezett sereg, áldd meg ezt a templomi zászlót, hogy mindazok, akik e zászló alatt érnek, Szent György vértanú és a Boldogságos Szűz Mária közbenjárásával a jelenben minden látható és láthatatlan ellenséget legyőzni és a győzelem után a mennyben diadalmasan ünnepelni méltók lehessünk általad Krisztus, aki élsz és uralkodol az Atyával és a Szentlélekkel együtt Isten, mindörökkön örökké. (Nép: Ámen.) Szenteltessék meg és áldassék meg ez a pár templomi zászló az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.*¹⁰ Az áldás után az oltár előtt asszonyok kötöttek kisebb virágkoszorút a lobogó rúdjára és a keresztre. *A pap az oltártól hirdette ki a menet rendjét: A szent kereszt, keresztet, utána a fiúk, férfiak, utána a papság, kísérettel, utána az énekkar, fegyelmezetten énekelve és imádkozva úgy gondoltam, legjobb lenne, ha Fitód végében állnánk meg, ott találkozoznánk a Szentkeresztről érkező hívekkel. Ott a reggelit elfogyasztanánk, és úgy indulunk tovább, a rövidítő úton a somlyói templomhoz.* A mondat rövidségén érezni, hogy már megbeszélte, mindenki számára ismerős közlendők ezek, akár a sorrendre, akár a fitódi találkozásra vonatkoznak. Utóbbi azt jelenti, hogy Csíkszentgyörgy–Bánkfalva két „fél” keresztaljával két úton indul el a falu két templomától, utána pedig a találkozás után az egyesült menet érkezik be Somlyóra. Az Ünnepelt is figyelemre méltónak tarthatja, hogy a plébános *Szentkeresztről érkező* hívekről beszél a hirdetésben. Ezzel Csíkszentgyörgy legtávolabbi, *Háromtizes* nevű részére utal, de érdekes, hogy nem mond sem *Háromtizes*t, sem *Felsőszentgyörgyöt*, ahogy azt az iratokban és a szóhasználatban emlegetni szokták. Ennek temploma Szent Kereszt titulusra van szentelve, búcsúnapja május harmadika. A falurész törekvéseit a gyakoribb miserend bevezetésétől az önálló egyházközséggé alakulásig – melybe jól beleillik az, hogy ők *külön* indultak a somlyói búcsúba – Bárh János tárta fel.¹¹ A templomból a nők az oldalsó, a férfiak a hátsó, torony alatti ajtón mentek ki, és a templomkertben

9 Ennek építéstörténetét, egykor valószínűleg nyitott *eresszel* való kapcsolatát az ünnepelt tisztázta: BÁRTH János 2012. 264–268.

10 Az idézett szövegeket helyszíni magnófelvétel alapján közlöm.

11 BÁRTH János 2007. 304–308.; Vö.: NAGY Balázs, Sepsiszéki 2000. 93–98.

állt össze a menet, amely aztán valamivel fél hat után énekelve vonult ki az utcára az 1927-ben épült bástyás kapun keresztül.

A kivonuló menet felállása megfelelt a „rendezői” irányításnak, amely elsősorban nyilván a hagyományos ismeretekre és elvárásokra támaszkodott. Csak röviden említem itt meg, hogy a több évtizedes kihagyás ugyan elhomályosíthatta annak emlékét, hogyan is „kell”, hogyan is „szokás” kereszttel, lobogókkal búcsúra vonulni, de azt nem törülhette el, nem iktathatta ki teljesen. 1990 elejétől, amikor a romániai politikai fordulat után bizonyossá vált, hogy pünkösdkor újra, immár szabad, nyilvános és teljes formában megtarthatják a somlyói pünkösdi búcsút, nyilvánvalóan nemcsak Szentgyörgy–Bánkfalván, hanem szerte a Székelyföld katolikus falvaiban heteken-hónapokon át sokat beszélgettek arról: hogyan is volt régen, hogyan is lesz most. Fel kellett eleveníteni az emlékeket, meg kellett kérdezni az időseket, azokat, akik negyven év előtt még részt vettek az „igazi” búcsújárásban, és tudták, mi a rend. Ezt a tudást olyasfajta *lappangó hagyománynak* tarthatjuk, mint amit a tizesek gazdálkodásával, annak a kollektivizálást követő gyakorlatával kapcsolatban Bárh János is leírt.¹² Ahogy a búvópatak is láthatatlan a vizet kereső ember számára, és csak kilométerekkel odébb bukkan a felszínre feltűnően bővizű forrás vagy akár kisebb vízesés formájában, úgy őriztek szép emlékeket az egykori résztvevők a régi búcsújárásról. Biztosak lehetünk benne, hogy tovább is adták, beszéltek róla, hiszen ez nem számított tabutémának (mint oly sok más). Amikor aztán eljött az ideje, a „beszédből világ”, vagyis újra valóság, történés, átélhető esemény lett.¹³ A hagyományörzés másik útja-módja az lehetett, hogy a falvak átjártak egymás templombúcsújára, és a menetszlop ilyenkor biztosan rendezett formában állt össze (még ha nem is használhatták templomi és búcsús lobogóikat). 1992-ben a faluból (és sok másikból is) már harmadszor indultak útnak, tehát az emlékezetben megőrzött hagyományos rend felevenítése már megtörtént – a búcsú szervezésében történt ferences átalakítások pedig majd csak a következő években gyakoroltak rá hatást. Ennek megfelelően a menet elején haladt a vezérkereszt és két kis lobogó (egyiken piros írásos hímzéssel felírva „Csíkszentgyörgy–Bánkfalva” és „Szent György mártír könyörögj érettünk”, majd a férfiak és legények következtek, mintegy negyvenen. Utánuk hozták fiatal legények felváltva a „háromágú” régi lobogót, rajta egyik oldalon sárkányölő Szent György, másik oldalán Szűz Mária képével és egy újabb, írásos mintáját. E „központ”-ban foglalt helyet négy ministráns után két pap és a kántor, mögöttük újra férfiak (kb. húszan), majd az asszonyok következtek kor szerint, hátul az egyre fiatalabbak, köztük szintén voltak lobogók és zászlók is. A teljes létszám mintegy százötven-kétszáz lehetett, pontos számot nehéz lett volna megállapítani.¹⁴

A búcsúsok gyalogos menetének középpontjában reverendában, fehér karingben és fekete *birétumban* (négy-élű esperesi fejfedőjében) az esperes-plébános, Kiss András haladt. Ő 54 éves volt ekkor; 1938-ban született Gelencén, gyulafehérvári teo-

12 BÁRTH János 2007. 326–332. Félreértés elkerülésére jelzem, hogy a kifejezést nem a Tordai Zádor által használt értelemben említem itt meg. TORDAI Zádor 1993.

13 A „beszédből világ” találó kifejezést egy könyv címéből vettem: PAPP Z. Attila 2008.

14 „A búcsús menet rendje szigorúan kötött volt, de nem volt teljesen egységes az egész Székelyföldön.” TÁNCZOS Vilmos 1991. 147.

lógiai tanulmányai után 1963-ban szentelték pappá, és 1986 óta volt plébános Csík-szentgyörgyön (korábban 1969-től Gyimesközéplokon, azt megelőzően pedig káplán volt Gyergyóalfaluban és Csíkszeredában).¹⁵ Ő volt az, aki nem sokkal odakerülése után 1986-ban „óriási diplomáciai készségével néhány hónap alatt békét teremtett” Háromtizesen a templom liturgikus terének és rendjének átrendezése körül kialakult felzúdulásban.¹⁶ Vele tartott káplánja is, ami ritkaságnak számított, két pappal nem sok keresztalja érkezett. Az imák, énekek vezetését nem annyira a papok, inkább a kántor végezte, aki hangszórót tartott a kezében, amivel a menet eleje és vége is hallhatta a közepén elkezdett énekeket és könnyebben be tudott kapcsolódni. A résztvevők ruhaviselete „félünnepi”-nek mondható (ez nem a helybeliek szava). A férfiak közül kevesen, alig tucatnyian, főként az idősebbek viseltek székely harisnyát, csizmát, valamint azok a fiatal legények, akik a lobogókat vitték. Az asszonyok között is ritka volt, aki a hagyományos viseletet vette fel, inkább a fiatal lányok között akadtak, akik egy stilizált székely ruhát öltöttek magukra, ami talán iskolai minták után igazodhatott. Fehér inget vagy blúzt csak néhány idősebb férfin-asszonyon láttam. Az idősebb férfiak fejét fekete kalap, az idősebb nők fejét világos kendő fedte, a többiek jórészt fedetlen fővel voltak. A többség úgy öltözött, hogy alkalmazkodni tudjon a változó időjáráshoz, hajnalban ne fázzon, a déli melegben könnyíteni tudjon magán, és ha eső jön, védve legyen. Sportcipőket, esődzsekiket lehetett látni az embereken. Esernyő sokaknál volt, és elő is vették, amikor szemerkélni kezdett. Táskat, hátizsákot, reklámszatyrot használtak a holmijuknak a legváltozatosabb tarkaságban; bármiféle „alkalomhoz illő” „búcsús tarisznya” nem volt látható.

Bánkfalváról kifelé menet, miközben kivilágosodott, reggel háromnegyed hatkor a faluban a zárándokok a kántor vezetésével Mária-énekeket énekeltek, és felelgetve végigmondták a lorettói litániát, majd további Mária-imák következtek: *Oltalmad alá futunk..., Szűz szülője Istennek..., Most segíts meg Mária... és a Mária, Mária kinyílt rózsza...* kezdetű ének. Az énekek és imák ettől kezdve főként akkor folytatódtak, amikor a menet településre érkezett, a falvak közötti úton nem volt jellemző. Csíkmindszentre érve elénekelték a *Te vagy földi éltünk vezércsillaga..., Nyíljon ki szívetekben...* kezdetű énekeket, több versszakkal.¹⁷ A búcsús menet a faluból kifelé és tovább is a „kövesúton” haladt énekelve, imádkozva a kb. hat kilométerre lévő Csíkmindszent irányába. Jó fél órás enyhén felfelé emelkedő gyaloglás után, kb. reggel negyed hétkor értünk el ahhoz a becsatlakozó úthoz, ahol egy kisebb csoport, kb. 15 ember várakozott: azok, akik Kotormányból jöttek. (Kotormány Csíkbánkfalva azon tizeze, amely térben elkülönülve, néhány kilométerre fekszik a dombok között megbújva).¹⁸ Miután beálltak a helyükre, a menet újabb fél óra múlva, kb. háromnegyed hétkor ért be Csíkmindszentre, a Templomtizesbe, ahol harangszó mellett egyenesen bevonult a templomba. Ott, mivel a helybeliek majd csak egy órával később, nyolckor készültek indulni, nem várta más a bánkfalviakat, mint a helyi plébános, az orgonánál

15 FERENCZI Sándor 2009. 298., 367.

16 BÁRTH János 2012. 308, 336. Nem sokkal később, 1995. június 2-án elhunyt Csík-szentgyörgyön. Őt követően került Csík-szentgyörgyre Pálfi János (1995–2009), majd utána Pál Vilmos (2009–).

17 P. RÉTHY Apollinár 1995. 204., 219., 200.

18 BÁRTH János 2007. 53–54. Külön településként említi: NAGY Balázs, Sepsiszéki 2000. 107–108.

a kántor és a harangozó. Együtt elénekelték a *Mennynek királyné asszonya...* kezdetű éneket, a pap rövid könyörgést mondott, azután a székelő és a magyar himnusz következett, majd záró áldás és elbocsátás: *Az Úristen segéljen meg, hogy szerencsésen megérkezzetek Somlyóra.* Kivonuláskor az egyik lobogó nyelét véletlenül úgy lendítették neki a kapuboltozatnak, hogy eltört; emiatt várni kellett néhány percig, míg újat hoznak és átteszik rá a lobogót. Negyed nyolc után Csíkmindszent Józsa tizesén keresztül vonultunk, ahol a kereszteződésben álló út menti kereszt mögötti kis haranglábon álló harangot meghúzták a búcsúsoknak, és a helybeliek a kapukba is kiálltak köszönteni. Fél nyolckor Nagytizesen, majd Kicsi Boroszlót elhagyva Nagy Boroszló tizesen át haladtunk.

Innen újabb négy kilométer megtétele után Csíkszentlélek következett, ahol a búcsúsok a falu túlsó szélén magasodó templomot nem érintve áthaladtak a falun. A falu határában fél kilenckor a Vereskép oszlopnál – amely hagyomány szerint egy egykori tatár betörés emlékét őrzi¹⁹ – rövid megálló, a zászlók meghajtása, ima és éneklés következett. Innen kilenc óra körül Csíkszentlélek Fitód nevű tizesének nyugati szélére értünk be, ahol fél óras pihenő, reggelizés következett. A lobogókat letámasztották egy ház falához, az emberek kis csoportokban mindenfelé letelepedtek az út mentén, a tarisznyákból előkerült a kenyér, kolbász, tojás, szalonna. Eközben érkezett meg Hosszúaszó felől a keresztező úton a másik keresztalja, amely Csíkszentgyörgy felső tize-seinek (Háromtizes, Jenőfalva tizes) népét foglalta magába. Zászlóikat és keresztjüket meghajtották a letámasztott lobogók irányába (éppen úgy, ahogy a menet során eddig is történt a templomoknál és útszéli keresztelnél), és kicsit tovább ők is letelepedtek reggelizni. Ez a találkozás új jelenség: ahogy a résztvevők elmondták, 1948-ig Szentgyörgy–Háromtizes egy másik úton ment Somlyóra, és a két csoport csak a búcsú helyszínén találkozott. Ez a másik út a Somlyó-patak völgyén vezetett, amely a Nagy Somlyó-hegyet északról kerüli meg. A pihenő végeztével a két csoport egyesülve haladt tovább, szemerkélő esőben, kinyitott esernyők alatt. E menet során nem tapasztaltam azt, amit egy korábbi csíkszentgyörgyi plébánosra hivatkozva Tánczos Vilmos ír, hogy akár moldvai, akár máshonnan érkező és a faluban megszállt zarándokok csatlakoztak volna a keresztaljához; szintén nem tapasztaltam, hogy a menettől lemaradva a papok gyóntattak volna; úgy látszik, ezt a szokást talán kevésbé újították fel 1990 után.²⁰

Fontosnak látom, hogy a közös csíkszentgyörgy–bánkfalvi búcsús keresztalja valójában ezzel a találkozással jött létre, mert addig mindkét csoport bizonyos értelemben hiányos volt. A megyés templomtól indulókkal ment a papság, a kántor és a ministránsok, náluk volt a menet elejét vezető vezérkereszt, meg egy hosszú nyelvű templomi fémkereszt a papság előtt; de nem voltak velük azok a tizenéves kislegények, akik a keresztalját hagyomány szerint csengettyűikkel vezetni szokták, továbbá nem ment velük szekér, ami a fáradtabbak útját megkönnyíthette volna. A Fitódnál csatlakozó *szentkereszt*i csoporttal viszont nem ment pap, nem voltak fehér karingbe felöltözött ministránsok, és nem volt velük sem a vezérkereszt, sem a helységnev-fel-

19 KEÖPECZI SEBESTYÉN József 1929. 25.; SZŐCS János (2007) Losteiner Leonárd krónikája alapján *jégverés* ellen állított oszlopnak tartja; nem lehetetlen, hogy itt is a legendaképződés egyik esetével van dolgunk.

20 TÁNCZOS Vilmos 1991. 144., 149.

iratos kis lobogó, sem a háromágú nagy lobogó; viszont a menet élén velük jöttek a csengettyűs kisfiúk, a menet végén követte őket egy szekér, és hoztak magukkal két másik nagy lobogót: egy nagy pirosat Jézus képével, egy fehérét (ezek a menetük elején kaptak helyet), továbbá egy kék, egy piros és egy fehér zászlót. A csatlakozó keresztalja létszáma valamivel kisebb, becslésem szerint kb. 120–150 fő volt. A két menet egyesítését az újrainduláskor az esperes-plébános igazította el, helyükre kerültek a korosztályok, a férfiak-nők és a lobogók meg zászlók. Későbbi években Nemesnádudvar és Pécs zarándokai is a csíkszentgyörgyiekkel tartottak; 1992-ben ez a kapcsolat még nem jött létre, a falubeliek egységes képét még nem tarkították magyarországi vendégek.²¹

A hátralévő kb. öt kilométeres utat egy óra alatt tették meg: a rövidebb mezei úton kelet felől kikerülték a várost, és miután elkerülték a Nagy-Somlyó- majd a Kis-Somlyó-hegyet, érintették a borvízforrást, az egykori gimnázium (akkor éppen árvaház) épülete mellett érték be Somlyóra a kegytemplomhoz. Ez a rövidítés részben az időjárás függvénye; elmondták, hogy az előző évben, 1991-ben, amikor nagy eső volt, a sár miatt nem lehetett a mezei úton menni, végig kellett haladni a Szék útján, és így lekésték a mise elejét. Ezt akarták elkerülni, és a számítás bevált: Csíkszentgyörgy-Bánkfalva keresztalja a 11-es mise kezdete előtt tíz perccel, öt órás menet után ott volt a templomkertben. Noha a templomba ekkor nem jutottak be, a templomkertben ideiglenes oltárnál celebrált ünnepi misét a kihangosítás segítségével mindenki követhette. A főcelebráns Jakubinyi György (akkor még gyulafehérvári segédpüspök), az ünnepi szónok P. Szőke János, Magyarországról meghívott szerzetes volt.²²

A körmenet rendjét a szervező ferencesek jó előre hírül adták újságokban, a helyszínen sokszorosítva terjesztették, és két jól látható helyen, a templomkert kioszlopára és az árvaház előtti buszmegálló fölkére is kifüggesztették. Eszerint a csíkszentgyörgy-bánkfalviak helye a körmenetben közvetlenül a papság és egyházi méltóságok, vagyis a *kordon után* volt. Csíkszentgyörgy és Csíkmenaság után a kászoni, majd az alsíki és a távolabbi (Udvarhely, Háromszék stb.) települések következtek. A *kordon előtt* Gyergyóalfalu vezetésével a gyergyói és felcsíki falvak népe haladt. Ez a beosztás csak részben egyezett meg azzal, ahogy a kikerülés sorrendje a XIX. században 1908-ig bezárólag (a kikerülés püspöki rendelettel történt megszüntetéséig) összeállt.²³ Akkoriban többször hírül adták (elsősorban a sajtóban), hogy a keresztaljak között olykor tettelegességgig menő versengés folyt azért, kinek hol legyen a helye; a kitüntetett első helyért és a gimnáziumi diákság által kísért *labarum* előtti és közvetlen utáni helyért néha még verekedések is estek, különösen olyankor, amikor a helységek között választási vagy politikai jellegű nézetkülönbségek is adódtak. A korabeli sajtóból értesülhetünk arról, hogy Csíkszentgyörgy ezekben a versengésekben rendszeresen részt vett, és volt, hogy a csendőröknek kellett rendet teremteniük.²⁴ Az mindenesetre látszik, hogy helyük rendszeresen a *labarum* előtt volt, és nem utána. Az első világháború után a versenytárs kászoniakkal úgy született „béke”, hogy a

21 NAGY Balázs 2000. 95.

22 A búcsúról rövid sajtóbeszámoló és a szentbeszéd közlése: JAKAB Gábor 2009. 27–36.

23 MOHAY Tamás 2009. 231–238.

24 MOHAY Tamás 2009. 229–231., további hivatkozásokkal. Vö.: ANTAL Áron 1937. 569.

körmenetben a szentgyörgyiek helyét a *labarum* előtt, a kászoniak helyét pedig közvetlenül utána állapították meg a szervezők, akik a világháború után (több, mint tíz éves kihagyás után) újraszervezték a kikerülést.²⁵ Ehhez képest is más volt az 1990 utáni sorrend, vagyis látnunk kell, hogy a körmeneti sorrendben is voltak, lehettek változások, nem beszélhetünk változatlan, kimerevített hagyományról.

A templomhoz érkezett keresztaljakat régente hagyományosan ferences szerzetes köszöntötte a kapuban. Ezt a szokást is igyekeztek felújítani a kilencvenes évek elején, időről időre ott állt a templom előtt egy-egy ferences páter, aki fogadta és köszöntötte az érkezőket. Az érkezéskor bejelentett létszámokat felírták. 1992-ben a csíkszentgyörgy-bánkfalvi keresztalja létszámát hétszáz főben rögzítették. Nincs kizárva, hogy a gyalogos menet teljes létszáma megközelítette ezt a számot, de erős a gyanúm, hogy ez túlzott, és inkább akkor állja meg a helyét, ha beszámítjuk azokat is, akik kocsival érkeztek egyenesen Somlyóra, és csak a körmenethez felálló keresztaljához csatlakoztak. Megemlítem, hogy 1990-ben hatszáz főnyi létszámot írtak fel, 1993-ban ezeröttszázat, 1996-ban ezret és 1997-ben hétszázötvenet (abban az évben a fiatal káplán, Major Sándor vezette a gyalogos menetet).²⁶

A csíkszentgyörgy-bánkfalviak keresztalja a megérkezéstől kezdve részévé vált a búcsúsok teljes Csíksomlyóra gyülekezett tömegének, és a délelőtti nagymise után részévé vált a kikerülés rendezett menetének; annak végeztével hazaindultak. A körmenet eleje kb. fél egykor állt össze (sic!), egykor indult el és mintegy másfél-két óra múlva érkezett vissza a borvízforrás közelében az árvaház sarkához, ahol az útélágazásnál találkoztak a körmenet még kifelé haladó végével. A következő egy órában, amíg e menet vége tovább nem haladt, élő embergyűrű, falvak-városok népének rendezett, imádkozó-éneklő tömege vette körül a Kis-Somlyó hegyét. Nem tudhattuk, hogy ekkor utoljára, hiszen a nagymisének a nyeregbe helyezésével 1993-tól kezdve ez a nagy közös, egy útvonalat követő folyamatos vonulás megszűnt. Bárki, aki ezt láthatta vagy részt vehetett benne, mélyen beivódott emlékként őrizheti azt, ahogy a térnek ilyen tágassága több százezer ember közös imádsága által megszentelődött, és ahogy több százezer ember részesülhetett a kegyhelyen megvalósuló megszentelődés közös élményében.

A csíkszentgyörgy-bánkfalviak búcsújárását a későbbiek során nem követtem figyelemmel rendszeresen, de a kegyhelyen többször találkoztam odavalókkal. A híradásokból következtethetően azok a szokások, melyeket 1990-től felelevenítettek, melyeknek újjáalakulását 1992-ben láthattuk, fontosabb részeikben megmaradtak később is. A kora reggeli indulás, az útvonal, a fitódi pihenő és reggelizés éppúgy megmaradt, mint a menet kötött rendje. Érdekes, hogy a régi hagyományok közül az a szokás, hogy más csoportok is csatlakoznak a szentgyörgyiekhez, csak húsz év múltán, 2010-től kezdett valamennyire újjáéledni, amikor kézdívsárhelyiek és brassóiak jöttek gyalogos menetben.²⁷ A 2014-ben immár huszonötödik alkalommal szabadon

25 MOHAY Tamás 2009. 238–241.; Vö.: NAGY Borbála 1939.

26 A létszám-adatok a ferences rendház feljegyzéseiből származnak. Feldolgozott közlésük: MOHAY Tamás 2006. 302–324.

27 KÖMÉNY Kamilla 2013.

megrendezett csíksomlyói pünkösdi búcsús szokások újabb alakulásának vizsgálata a következő kutató nemzedékekre vár majd.²⁸

IRODALOM

- ANTAL Áron
1937 A pünkösdi búcsú. Erdélyi Iskola IV. évf. 7–8. sz. 565–572., Kolozsvár
- BÁRTH János
2004 Úz-völgyi magyarok. Településnéprajzi és népesedéstörténeti tanulmány. Bárh Társadalomtudományi Bt., Kecskemét
2007 Az eleven székely tizes. A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi tizesek működése a XVII–XX. században. Bács-Kiskun megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét
2010 Vízvezető közösségek Csíkszentgyörgyön és Csíkbánkfalván. Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet; Bárh Bt., Kecskemét
2012 Szentgyörgy megyéje Alcsikban. Esettanulmány a katolikus székelység egyháztörténetéhez és társadalomnéprajzához. Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet, Kecskemét
2013 Két véka fereje. A csíkszentgyörgyi és csíkbánkfalvi családi levelesládák. Kecskeméti Katona József Múzeum; Bárh Bt., Kecskemét
- BÁRTH János (szerk.)
1984 Kecel története és néprajza. Kecel Nagyközségi Tanács, Kecel
- FERENCZI Sándor
2009 A gyulafehérvári (erdélyi) egyházmegye történeti papi névtára Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár
- JAKAB Gábor (szerk.)
2009 Húsz éve „szabadon” Csíksomlyón. Pünkösdi búcsúk 1990 és 2009 között Verbum, Kolozsvár
- JUHÁSZ Antal
1984 Iparosok és paraszti kézműves specialisták. In: Bárh János (szerk.) Kecel története és néprajza. 667–693. Kecel Nagyközségi Tanács, Kecel
- KEÖPECZI SEBESTYÉN József
1929 A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai Lapkiadó Nyomdai Müintézet Rt., Cluj-Kolozsvár
- KÖMÉNY Kamilla
2013 Megújuló pünkösdi hagyományok Csíkszentgyörgyön Székelyhon, 2013.05.17. <http://www.romkat.ro/hu/node/4065> (2014.01.28.)
- LÉSTYÁN Ferenc
1996 Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai Glória Kiadó, Kolozsvár
- MOHAY Tamás
2006 Vonzáskör változásban: búcsújárás Csíksomlyóra. Csíki Székely Múzeum Évkönyve, 273–324., Csíkszereda
2009 A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány Nyitott könyv–L’Harmattan, Budapest
- NAGY Borbála
1939 Pünkösdi búcsú Csíksomlyón. Pásztortűz, 1939. 4–5. sz. 209–212., Kolozsvár

28 Adatközlők (zárójelben a házszám 1992-ben): Tulit Imréné (71); Farkas Lajosné (61) Tamás Jánosné (89) Keresztes Ilona (36) Tódor Vencel (321); Somféléán János (32).

- NAGY Balázs, Sepsiszeki
2000 A Székelyföld falvai a huszadik század végén II. k. Csík-, Kászon és Gyergyószék. Hargita megye. Nap Kiadó, Budapest
- PAPP Z. Attila (szerk.)
2008 Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról. Magyar Külügyi Intézet, Budapest
- P. RÉTHY Apollinár
1995 Csíksomlyói kalauz. (Hetedik, átdolgozott és bővített kiadás) Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda
- SZŐCS János
2007 A szentléleki Veresképről. Hargita Népe 2007. május 4.
<http://www.hhrf.org/hargitanepe/2007/maj/hn070504t.htm> (2014.01.28.)
- TÁNCZOS Vilmos
1991 Adatok a csíksomlyói kegyhely búcsújáró hagyományainak ismeretéhez. In: Szerk. Lackovits Emőke (szerk.) Népi vallásosság a Kárpát-medencében I. 136–158. VEAB Veszprémi Munkabizottsága, Caritas Transsylvania, Veszprém
- TORDAI Zádor
1993 Teremtett és lappangó hagyomány. In: Múltunk jövője. Szabadelvűek a népi kultúráról. 87–93. T-Twins Kiadó, Budapest

Data to the pilgrimage to Csíksomlyó by the people of Csíkszentgyörgy-Bánkfalva

The study shows how the people of Csíkszentgyörgy-Bánkfalva had their pilgrimage to the Pentecost feast at Csíksomlyó in 1992. A group of nearly 200 people gathered at dawn on Saturday and completed the 15-km-route to the sacred place. During their way they had a rest at the church of Csíkminsztent and at the „ten” (tizes) of Fitód-Csíkszentlélek. It was there where they met another group of their village and then they finished their pilgrimage together finally joining with the crowd heading to the mass of Pentecost. After a meticulous observation of the events the author sees the possibility of the revival of an old and once forgotten tradition in new forms. [Translated by the author]

Tamás Mohay

1. kép. Pünkösd szombat hajnalban a templomban az oltár előtt áll fel a búcsús menetre gyülekezők keresztye és kisebbik lobogója.
(A szerző felvétele, Csíkszentgyörgy-Bánkfalva, 1992. június 6.)

2. kép. A búcsús menet résztvevői a templomban gyülekeznek.
A lobogó díszítéséhez hozzák a virágcsokrot.
(A szerző felvétele, Csíkszentgyörgy-Bánkfalva, 1992. június 6.)

3. kép. A búcsús menet a templomból kijövet pirkadatkor induláshoz készülődik a templomkertben, a bástyás kapu előtt. (A szerző felvétele, Csíkszentgyörgy-Bánkfalva, 1992. június 6.)

4. kép. Csíkszentgyörgy-Bánkfalva búcsús menete reggel háromnegyed hétkor Csíkmindszentre érkezik. (A szerző felvétele, Csíkmindszent, 1992. június 6.)

5. kép. A csíkszentgyörgy-bánkfalviak keresztalja a csíkmindszenti templomkertben indulásra várva. (A szerző felvétele, Csíkmindszent, 1992. június 6.)

6. kép. A csíkszentgyörgy-bánkfalviak keresztalja vezetői, Kiss András esperes-plébános.
(A szerző felvétele, Csíkmindszent, 1992. június 6.)

7. kép. A csíkszentgyörgy-bánkfalvi búcsús keresztalja útközben tiszteletadásra megáll Csíkszentlélek határában a Vereskép oszlopnál.
(A szerző felvétele, Csíkszentlélek, 1992. június 6.)

8. kép. Az egyesült csíkszentgyörgy-bánkfalvi keresztalja beérkezése Csíksomlyóra az egykori árvaház oldalánál. (A szerző felvétele, Csíksomlyó, 1992. június 6.)